

DE WAARDE VAN DE NATUURLIJKE ROTTUMS

“In dit stukje
Nederland mag
de natuur vóór
de mens gaan”

DE WAARDE VAN DE NATUURLIJKE ROTTUMS

“De ‘Rottums’ noemen we ze in het dagelijks spraakgebruik. Rottumeroog, Rottumerplaat en Zuiderduintjes nemen een aparte plek in het rijtje van onze waddeneilanden in. Het zijn de kleinste, de onbekendste en er vaart geen veerboot naartoe. Echte waddenliefhebbers zouden graag eens op deze eilanden willen rondlopen. Dat begrijpen we maar al te goed. Maar er is een reden om ze gesloten te houden voor bezoekers: in dit stukje Nederland gaat de natuur vóór de mens.

Het beheer van Rijkswaterstaat en Staatsbosbeheer op de Rottums is al bijna dertig jaar gericht op zo veel mogelijk rust voor planten, zeehonden en vogels. We bouwen geen dijken of dammen meer en spuiten geen zand op. Hier bepalen wind en water wat er gebeurt. En dat blijkt goed uit te pakken. Lang werd gevreesd dat de Rottums snel in de golven zouden verdwijnen, maar we weten nu dat we daarvoor voorlopig niet bang hoeven te zijn. Op de eilanden groeien meer dan tweehonderd plantensoorten waarvan veel op de Rode Lijst van bedreigde soorten staan. Meeuwen broeden er in kolonies van drie- of vierduizend paartjes, rosse grutto's en bonte strandlopers foerageren met tienduizenden tegelijk op de zandplaten. Deze zomer telden de vogelwachters 138 verschillende vogelsoorten. De rust die de Rottums ze bieden is onmisbaar voor ze.

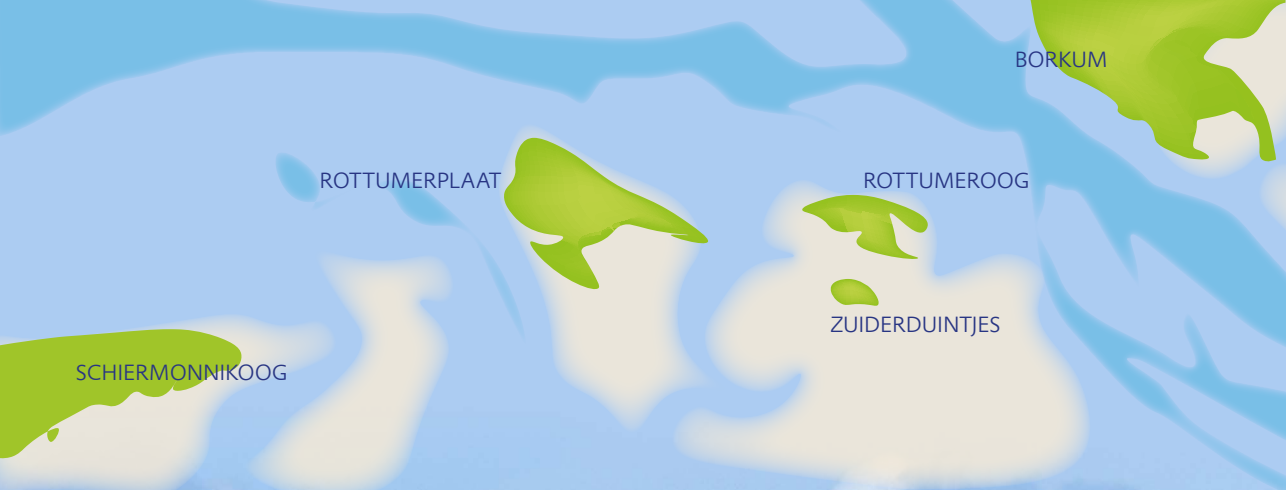
Met dit boekje willen we u graag laten zien hoe onze meest oostelijke waddeneilanden geworden zijn tot wat ze nu zijn, waar ons beheer (vooral niet) uit bestaat en wat dat betekent voor het planten- en dierenleven. Zodat u zich toch een beetje op de Rottums kunt wanen en het met ons eens zult zijn hoe oneindig groot de waarde van deze wilde waddennatuur is.”

Michèle Blom

directeur-generaal Rijkswaterstaat

Sylvo Thijsen

directeur Staatsbosbeheer

SCHIERMONNIKOOG

ROTTUMERPLAAT

ROTTUMEROOG

BORKUM

ZUIDERDUINTJES

ROTTUMERPLAAT ROTTUMEROOG ZUIDERDUINTJES

LIGGING

Op de grens van Noordzee en Waddenzee. Tussen Schiermonnikoog en Borkum en tussen Lauwers en Eems. Circa tien kilometer uit de kust van Groningen, ter hoogte van Noordpolderzijl. De Rottums zijn de enige waddeneilanden die bij Groningen horen, gemeente Het Hogeland.

BEWONING

Onbewoond (althans door mensen). Druk bezocht en uitermate belangrijk thuis of doorgangstation voor broed- en trekvogels en zeehonden. In het broedseizoen zijn er vogelwachters op 'Oog' en 'Plaat'. Hun aanwezigheid staat volledig ten dienste van het natuurbelang van de eilanden. Ze zijn te gast bij de vogels.

ONTSTAAN

Door wind en golven. Vanaf latere jaren geholpen door de mens. Rottumeroog komt al voor in 14e-eeuwse geschriften. Rond 1840 ontwikkelt zich uit de resten van een eerder verdwenen eiland een nieuw eiland: Rottumerplaat. Halverwege de 20e eeuw splitst een deel van Rottumeroog zich af en wandelt het wad op, een toekomst als zelfstandig eiland tegemoet. Het derde eiland van de Rottums krijgt de naam Zuiderduintjes.

KENMERKEN

Bestaan uit: zand, kwelder en (begroeide) duinen. Afmetingen variëren van jaar tot jaar. Net als de hele Waddenzee zijn ook deze drie eilanden voortdurend in beweging. Ze groeien aan, slaan af en groeien weer.

Oppervlak en hoogste punt van de eilanden in 2019:

Rottumerplaat	9,4 km ² - 12,0 m
Rottumeroog	2,8 km ² - 7,8 m
Zuiderduintjes	0,6 km ² - 3,0 m

ACTIVITEIT

De Rottums kennen maar één koers: oostwaarts. Zolang ze bestaan duwen wind en golven ze in de richting van Duitsland. Lang werd gedacht dat ze in de Eems zouden verdwijnen, Rottumeroog als eerste. Sinds een paar decennia heeft dit eiland zijn koers verlegd naar het zuidoosten. De angst dat ze zullen verdwijnen is er voorlopig niet meer.

STATUS

Onderdeel van Werelderfgoed Waddenzee, geniet bescherming als Natura 2000-gebied.

TOEGANKELIJKHEID

De eilanden en directe omgeving zijn verboden gebied, zowel voor recreanten als voor visserij of andere economische activiteiten. Rottumeroog is 25 keer per jaar te bezoeken met een excursie van Staatsbosbeheer.

Vier maanden op een onbewoond eiland. In de zomer van 2019 waren Aldrik Pot en Nicolette Branderhorst de gelukkigen die als vogelwachters hun intrek mochten nemen in de dienstwoning op Rottumerplaat. Het was een droom die uitkwam. Maar wel één met een zwart randje.

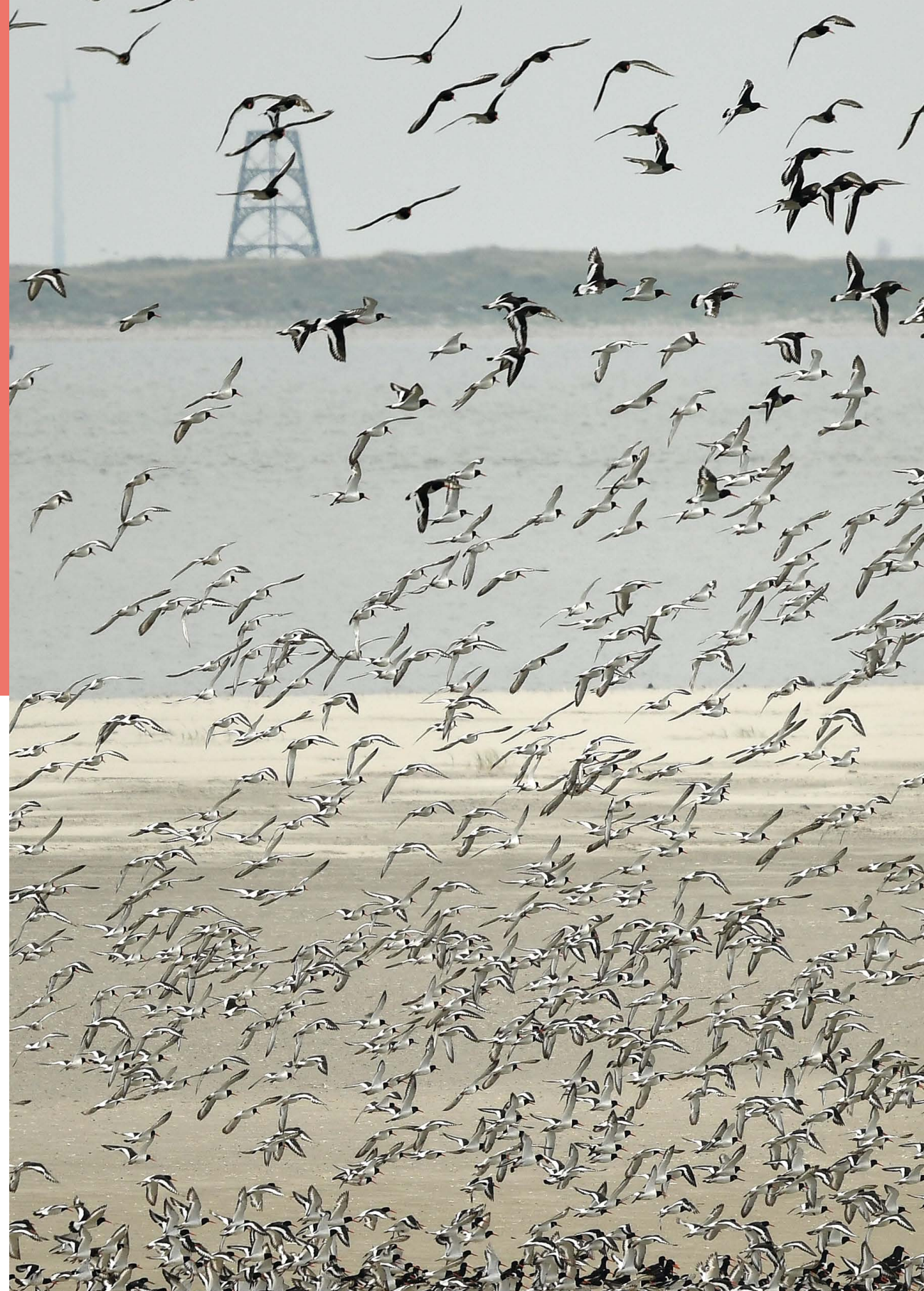

HET DILEMMA VAN DE VOGELWACHTERS

Echte buitenmensen zijn ze. Ze broedden op een mogelijkheid om eens voor langere tijd helemaal in de natuur op te gaan toen het vogelwachtersverzoek van Aldriks werkgever Staatsbosbeheer kwam. Ze wilden, en ze konden het allebei regelen met werk. Eind maart zette de Harder, het inspectieschip van het ministerie van LNV, Aldrik en Nicolette en proviand voor twee weken in het mulle zand van Rottumerplaat af. Het zouden vier maanden van hard werken worden. Hun opdracht? Verstoringen door vliegtuigen melden, vuil ruimen, ongewenste bezoekers voorlichten en wegsturen. Maar vooral vogels en planten tellen en monitoren, tot in de verste uithoeken van kwelder of strand. En dan meest bij laagwater, in de uren dat die plekken ook bereikbaar waren en de meeste vogels op het wad foerageerden.

Aldrik gebruikt woorden als 'ongelooflijk' en 'magisch', om aan te geven wat de enorme hoeveelheden vogels met hen deden. "Half juli kwamen de eerste bonte strandlopers al weer terug uit hun broedgebieden, een stuk of tien. De dag erna waren het honderd, nog een dag later duizenden. Op de uitkijktoren vlogen ze ►

Overtijgende scholeksters

▶ voor onze neus rond, bijna als een spreekuuzwerm. Als het licht op hun buikjes viel leken het net diamanten, dan weer lichtten hun roestbruine vleugels koperkleurig op in de zon." Nicolette: "Het was zó mooi. Op zulke momenten, en daar waren er veel van, stonden we ademloos te kijken en moesten we elkaar wakker schudden: 'Hé, we moeten ook nog tellen'."

“

'We willen laten zien hoe bijzonder dit kwetsbare gebied is en hoe belangrijk dat het afgesloten blijft. Dit is een van de weinige stukjes Nederland waar de natuur vóór de mens gaat.'

EUFORIE ÉN ZORG

Die massale aanwezigheid van trek- en broedvogels is te danken aan de rust, weet Aaldrik. "Er zijn geen landroofdieren die vogels van hun nesten jagen en de menselijke verstoring is beperkt. Behalve dan dat wij er zaten, hè?" Hij zegt het lachend maar beide vogelwachters voelden het dagelijks als een dilemma. "Alleen al door er te zijn verstoor je. Maar het is wel nodig. Om te monitoren hoe het de vogels vergaat en om het eiland te bewaken. Zouden er meer mensen komen, dan is het gedaan met de rust die de vogels nodig hebben."

Nicolette benadrukt een andere rol die zij ook hadden, een wekelijks blog schrijven. "Wij waren ook op 'Plaat' om mensen voor wie het eiland niet toegankelijk is te laten zien hoe bijzonder dit kwetsbare gebied is en hoe belangrijk dat het afgesloten blijft. Vergeet niet, dit is een van de weinige stukjes Nederland waar de natuur vóór de mens gaat." In hun blogs deelden ze hun euforie over de natuur maar ook hun zorgen. Over de plastic rotzooi die met elke vloed het strand op komt - "er komt letterlijk geen eind aan." Over de toekomst van de vogels. Aaldrik: "Zullen de wadplaten waar ze hun eten halen met de zeespiegelstijging nog wel droogvallen? Nemen de zomerstormen zo toe dat alle broedsels op de kwelders straks wegspoelen? Daar maak ik me echt zorgen over. Niet over het voortbestaan van de eilanden. Hoewel we in die vier maanden konden zien dat Rottumerplaat aan de westkant terrein verliest, groeit het aan de oostkant net zo hard aan. De Rottums blijven wel bestaan."

Bontbekplevier met jong

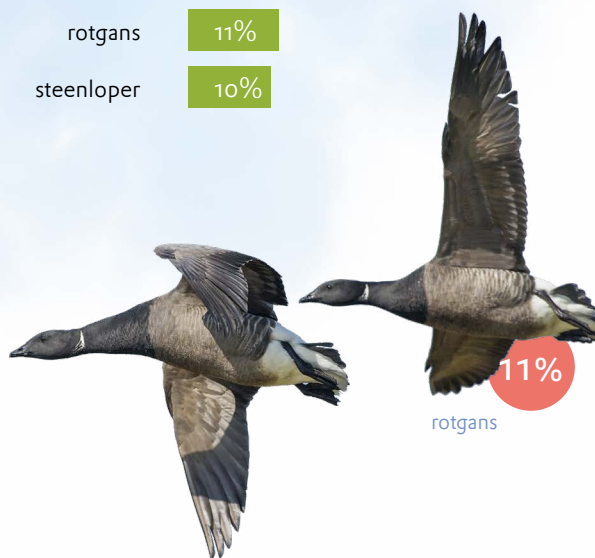
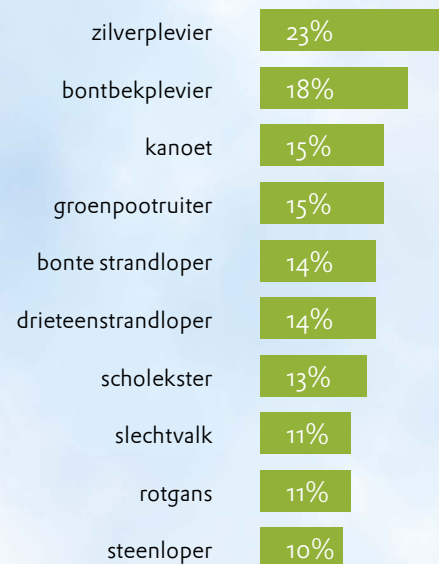
KLEINE STIPJES LAND, GROTE AANTALLEN VOGELS

In 2019 verschenen twee belangrijke SOVON-rapporten over de Rottums: broedvogelmonitoring en hoogwaterellingen over de jaren 2006 - 2017. De frequente tellingen in die periode illustreren opnieuw het belang van de Rottums. Net als bij de broedvogels vallen ook bij de vogels die tijdens hoogwater op de eilanden overtijen de grote aantallen op. De grootste concentraties (seizoensmaxima) werden geteld bij de bonte strandloper (108.840), kanoet (47.520) en scholekster (30.943).

In augustus en september is het topdrukte: in deze maanden komen tijdens hoogwater gemiddeld 120.000 vogels op de Rottums samen.

Aandeel op de Rottums
t.o.v. Waddenzee

rotgans

Van de zilverplevier verbleef op gegeven moment 3,4% van de wereldpopulatie en 25% van de Europese populatie op de drie kleine Rottums.

zilverplevier

scholekster

13%

bonte strandloper

14%

TANKSTATION ROTTUM

Van de zilverplevier (seizoensmaximum 23.308) verbleef op gegeven moment 3,4% van de wereldpopulatie en 25% van de Europese populatie op de drie kleine Rottums. Zouden zij hier niet de rust vinden die ze nodig hebben, dan wordt het veel lastiger om voldoende te eten om elk jaar opnieuw van Siberië naar Zuid-Afrika en weer terug te vliegen.

Ook ten opzichte van de hele Waddenzee* zijn de hoogwatervluchtplaatsen belangrijk. Van 9 van de 35 soorten uit de hoogwaterellingen zit tenminste 10 procent van het aantal vogels in de Waddenzee op een van de Rottums.

* Waar over Waddenzee wordt gesproken, wordt bedoeld de hele Waddenzee, van Texel tot Esbjerg.

METEN = WETEN

Jasper Schut, boswachter ecologie: "Het is essentieel voor de vogels van de Waddenzee dat wij ze goed monitoren. We hebben in internationaal verband ook die verplichting, maar dat vind ik niet het belangrijkste. Het gaat erom de vinger aan de pols te houden. En daarbij is zo'n langjarige reeks van getallen belangrijk. Gaat het met een soort minder goed, dan kun je op zoek naar de oorzaken en proberen die weg te nemen. Meten is weten. Zodra je weet, kun je tot actie overgaan."

DE ROTTUMS VAN TOEN TOT NU

De voogdwoning tussen 1930 en 1956

Rottumeroog

1354	Eerste vermelding van het eiland Ach ('Oog' = eiland). Voor het grootste deel in bezit van het klooster Juliana in Rottum, bij Usquert. Er was een dorp en er graasde vee.
1438	Een bewapend schip uit Hamburg plundert de Rottumer pakhuizen van de Groningers die handel drijven met Engeland en de Oostzeelanden.
1539	Er komen twee houten kapen op de oostpunt om de scheepvaart veilig de Westereems in te leiden.
1659	Geldgebrek noodzaakt de provincie Groningen het eiland te verkopen. Als handelswaar gaat het van hand tot hand. In 1706 koopt de Ierse 'malle' graaf Donough MacCarthy Rottum, met het enige huis dat er nog staat, een schip, twee paarden en netten om konijnen te vangen. De graaf wordt berucht vanwege de overdadige feesten die hij geeft. Over onderhoud aan het duin maakt hij zich niet al te druk.
1738	De provincie wil het onderhoud serieuzer ter hand nemen om het eiland in stand te houden als bescherming voor de kust en koopt Rottumeroog terug. Jan Wijbrands wordt aangesteld als eerste van een lange rij strandvoogden. Later zullen de vier generaties Van Dijk en de twee generaties Toxopeus legendarisch worden.
1876	Het Rijk neemt Rottum over, het kustbeheer komt in handen van Rijkswaterstaat.
1883	De twee houten kapen worden vervangen door gietijzeren exemplaren. De Emders Kaap is de enige die er nu nog staat.
1940-1945	Ruim zeventig Duitse soldaten zijn in barakken op 'Oog' gelegerd.
1965	Strandvoogd Jan Toxopeus en zijn gezin verlaten het eiland dat daarmee zijn laatste bewoners verliest. Ondanks veel protest vindt Rijkswaterstaat jaarrond toezicht door permanente aanwezigheid niet langer nodig.

De Stichting Verdrongen Geschiedenis bevordert onderzoek naar de ontwikkelingsgeschiedenis, menselijk gebruik en cultuurhistorie van het Waddenzeegebied.
www.verdrongengeschiedenis.nl

Rottumerplaat

1838	Rottumeroog wandelt al eeuwen oostwaarts. Waar ooit 'Oog' lag, ontwikkelt zich op de locatie van het eerder verdwenen eiland Bosch een nieuwe zandplaat.
1860	De zandplaat groeit vast aan de al bestaande Kaapplaat en krijgt de naam Rottumerplaat.
1950	Er zijn plannen om Rottumerplaat in de toekomst te gebruiken als werkeiland voor de inpoldering van de Waddenzee. Twintig werknemers van Rijkswaterstaat, de 'zandpioniers', wonen er van maandag tot vrijdag om een stuifdijk, puindammen en rijschutten aan te leggen.
1971	Jan Wolkers en Godfried Bomans brengen beiden een eenzame week in een tentje op het eiland door. Wolkers is euforisch, Bomans bang voor 'die kriegende meeuwen'.

In 1978 begint Staatsbosbeheer met de natuurtaken. In 1991 besluit het Rijk tot dynamisch kustbeheer. De toekomst van de Rottums wordt weer door wind en water bepaald.

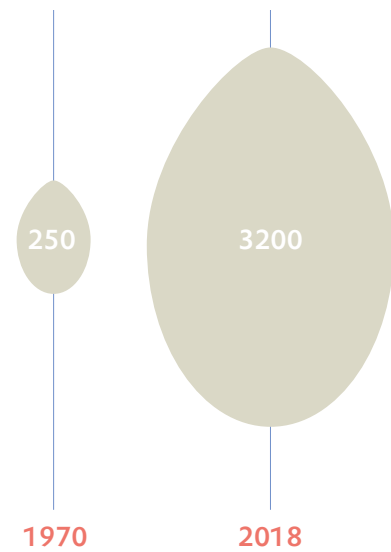
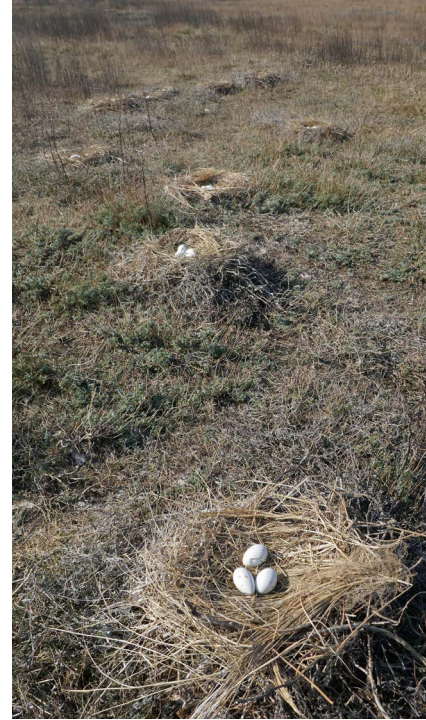
Strandvoogd Jan Toxopeus en zijn gezin

ROTTUM: KLEINE KOLONIES

Sinds de jaren '60 neemt het aantal broedparen van de lepelaar in Nederland toe. De stijging is te danken aan de aanpak van de watervervuiling en het verbod op pcb's, vervuilende stoffen die via het milieu in voedsel terecht kwamen. En begin jaren '80 liet de opmars van de vos op het vasteland ze zo schrikken dat de lepelaars de wijk naar de Waddeneilanden namen. Daar zijn ze nu het talrijkst. Lepelaars broeden in veel Europese landen, de Nederlandse populatie is de grootste.

Bouwen hun nesten (ca. 40 cm doorsnee) van takken. Ze hebben meestal één legsel per jaar van vier eieren. In het waddengebied overleeft gemiddeld maar één jong per nest. In kleine kolonies (met minder dan 75 paren, zoals op de Rottums) is de overleving met 1,5 tot twee kuikens iets groter. De oorzaak is vermoedelijk dat in de grote kolonies te veel concurrentie speelt bij het schaarse voedselaanbod in de Waddenzee.

Bij broedende lepelaars op het vasteland worden gemiddeld drie kuikens per nest groot. Ook hier speelt het voedselaanbod waarschijnlijk een rol: behalve vis hebben deze lepelaars ook kikkers en Amerikaanse rivierkreeften op het menu.

AANTAL BROEDPAREN IN NEDERLAND

Brede platvisen krijgen ze met hun smalle snavel moeilijk weggewerkt, lepelaars eten het liefst smalle visjes als grondels, stekelbaarzen en voorntjes. Zijn die er onvoldoende, dan wijken ze uit naar garnalen. Die bieden helaas lang niet dezelfde voedingswaarde.

NATURA 2000 DOELSOORT

Icoonsoort voor de Waddenzee: als het met een iconsoort in een bepaalde biotoop goed gaat, profiteren vele andere soorten hiervan mee.

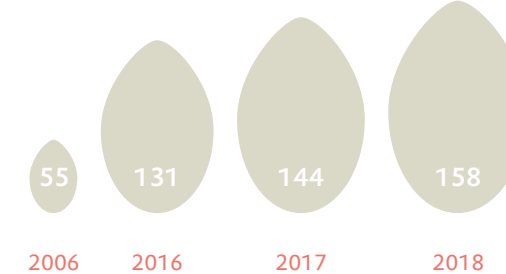

Platalea leucorodia

D

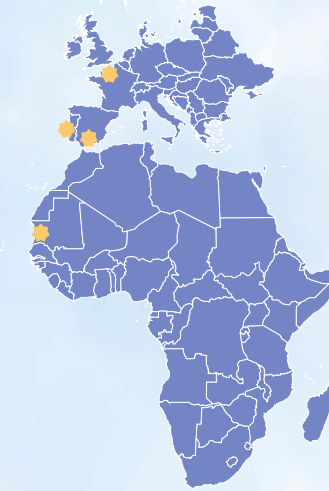
De eerste lepelaars broeden al eind maart, de laatste beginnen in mei. Vaak broeden ze temidden van een meeuwenkolonie. Met hun stompe snavels beginnen ze niks tegen indringers die het op hun eieren of kuikens voorzien hebben, dus maken ze dankbaar gebruik van de meeuwen die meteen in de verdediging gaan als het nodig is. Gaat het de meeuwenkuikens, door bijvoorbeeld slecht weer, niet goed dan willen de meeuwen nog wel eens lepelaarskuikens pakken om aan hun jongen te voeren. De ouders beschermen hun nageslacht dan door hun vleugels over het nest te spreiden.

ONTWIKKELING AANTAL BROEDPAREN OP DE ROTTUMS

TROUW AAN ROTTUM

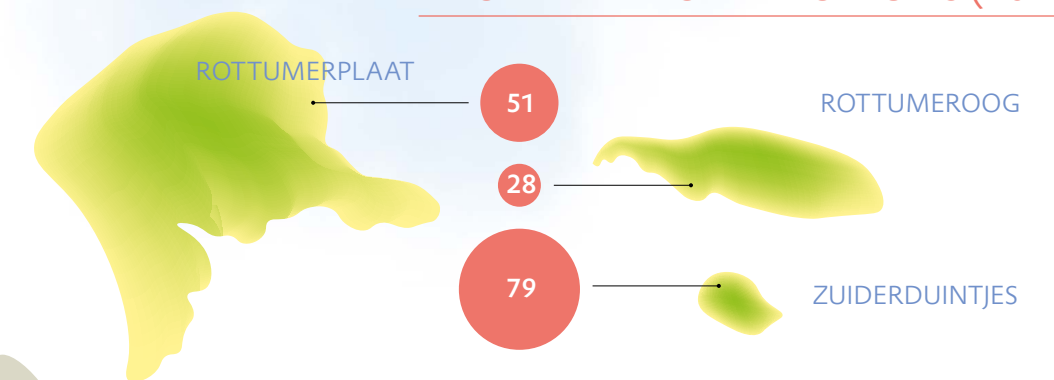
Lepelaars zijn extreem trouw aan hun broedplaats. Ze komen elk jaar naar dezelfde paar vierkante kilometers terug. Rond september trekken ze naar het zuiden: Bretagne, Zuid-Spanje, Portugal of Mauritanië. De laatste jaren kiezen steeds meer vogels Zuid-Europa boven Afrika en dat blijkt goed te zijn voor hun overleving.

VLUCHTBEEELD

De lepelaar is makkelijk te verwarren met de zilverreiger. Natuurlijk is de vogel te herkennen aan zijn bijzondere snavel, maar ook aan zijn gestrekte hals. Zilverreigers trekken hun hals tijdens de vlucht in.

BROEDPAREN OP DE ROTTUMS (2018)

Inmiddels op alle Waddeneilanden gevestigd. Van Texel tot en met de Rottums broeden ze in beschermd gebied, dat niet toegankelijk is tijdens het broedseizoen. Aantal kolonies in Nederland: 50.

“

“Met dit open, dynamische karakter hebben we het oerlandschap terug dat we hadden vóór de tijd dat de mens de eilanden ontdekte en ze naar zijn hand zette om vee te kunnen weiden. We weten nu dat we niet hoeven in te grijpen om de unieke natuur van dit landschap te behouden.”

Ernst Lofvers, morfoloog Rijkswaterstaat.
Zie ook pagina 22/23 voor het interview met Ernst.

DE GLOBETROTTER VAN ROTTUMERPLAAT

In juni 2016 vingenvogelwachters Bart Ebbing en Doortje Dallmeijer een mannetjesstern die op de puindammen van Rottumerplaat samen met zijn partner één jong grootbracht. Om zijn poot een ring met daaraan een geolocator. Uit de ring **Blauw HT** viel af te leiden dat de vogel in 2009 als kuiken was geringd op de kwelder van het Noorderleech aan de Noord-Friese kust.

De geolocator (code M119, aangebracht mei 2014 in Eemshaven) had de lange trekroute van **Blauw HT** van dag tot dag vastgelegd. Zie kaartje op de rechterpagina.

LICHT EN DONKER LEZEN

Een geolocator is klok, lichtsensoren en geheugenchip in één. Door licht en donker te registreren, levert het apparaatje dagelijkse positiebepalingen op. Een zendertje zou te zwaar zijn voor dit vogeltje van rond de 100 gram. Om de gegevens van de geolocator uit te lezen moet hij opnieuw gevangen worden.

DUBBELGANGER

De noordse stern lijkt heel sterk op de visdief. Onderscheidende kenmerken zijn dat de snavel meestal geen zwarte punt heeft, zijn poten en hals iets korter zijn en de staart juist weer langer dan die van de visdief. Op afstand kunnen zelfs kenners moeite hebben de dieren te onderscheiden. Voor het gemak worden ze dan maar als 'noordse dief' geregistreerd.

Sterna paradisaea

NOORDSE STERN

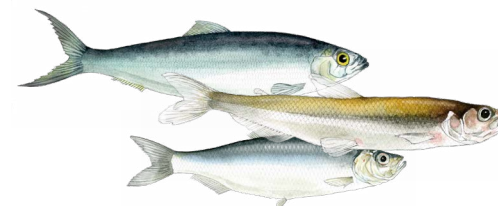
E Een betere benaming dan 'noordse' stern had deze vogel niet kunnen krijgen. Hij broedt tot in IJsland en Spitsbergen. Nederland ligt op de zuidgrens van zijn broedgebied. Het grootste deel van de populatie broedt in het waddengebied, enkele tientallen paren in de Zeeuwse/Zuid-Hollandse delta.

VAN NOORD NAAR ZUID

Kampioen onder de trekvogels. Vliegt na de broedtijd naar zuidelijk Afrika, soms zelfs Antarctica, om te overwinteren. Dat is al gauw een retourtje van 35.000 kilometer.

KWETSBAAR

Natura 2000-doelsoort, bedreigd. Aantallen broedparen variëren sterk per jaar. In 2016 telde het waddengebied 719 paartjes, verdeeld over 25 kolonies. Zeventig procent van de broedparen was op slechts drie locaties te vinden. Die sterke concentratie maakt de vogels extra kwetsbaar.

TREK VAN BLAUW HT

1 AUGUSTUS 2014

vertrek van Rottumerplaat

1 OKTOBER

aankomst zuidpunt van Afrika en verder in zuidoostelijke richting de Zuidelijke Oceaan op

11 NOVEMBER

aankomst op Antarctica rond de 65° lengtegraad (ter hoogte van Pakistan); vliegt al vissend rustig westwaarts langs de rand van het zuidpoolijs

10 MAART 2015

aangekomen op zijn meest westelijke positie op Antarctica (rond de 30° lengtegraad) vliegt hij in noordoostelijke richting

18 MAART

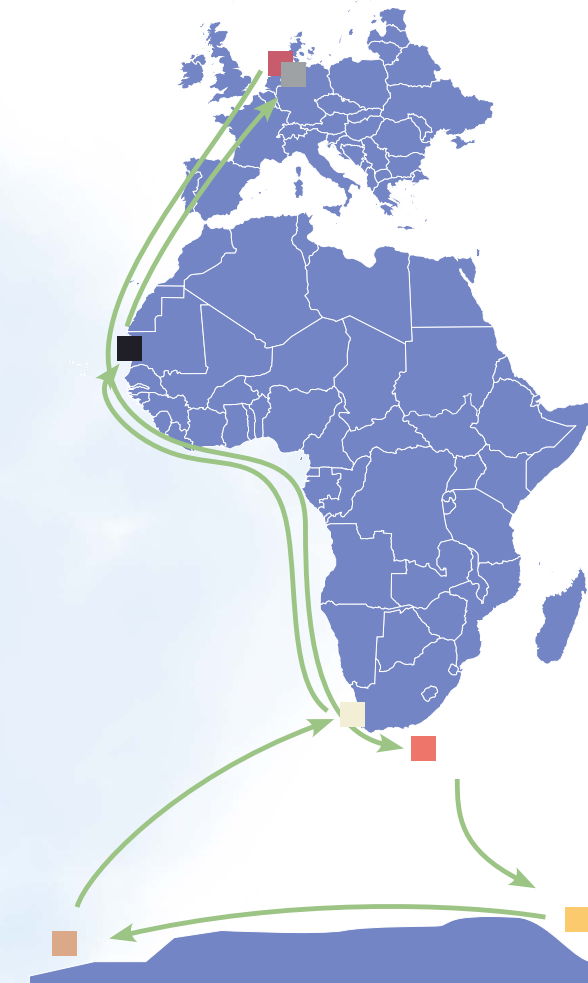
aankomst Zuid-Afrika

31 MAART

Mauritanië

22 APRIL

Eemshaven

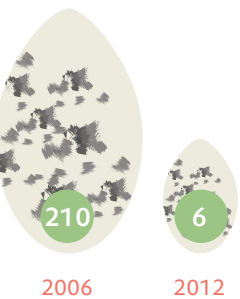

BROEDPAREN ROTTUM

Sinds 2006 neemt het aantal broedende noordse sterns op de Rottums af terwijl de trend in het hele waddengebied stabiel is. De oorzaak hiervan is niet bekend. Recent lijkt het aantal op de Rottums weer iets toe te nemen.

GROTE KOLONIES

De dichtst bij de Rottums gelegen grote kolonies zijn te vinden op Het Rif bij Engelsmanplaat en in Eemshaven.

210

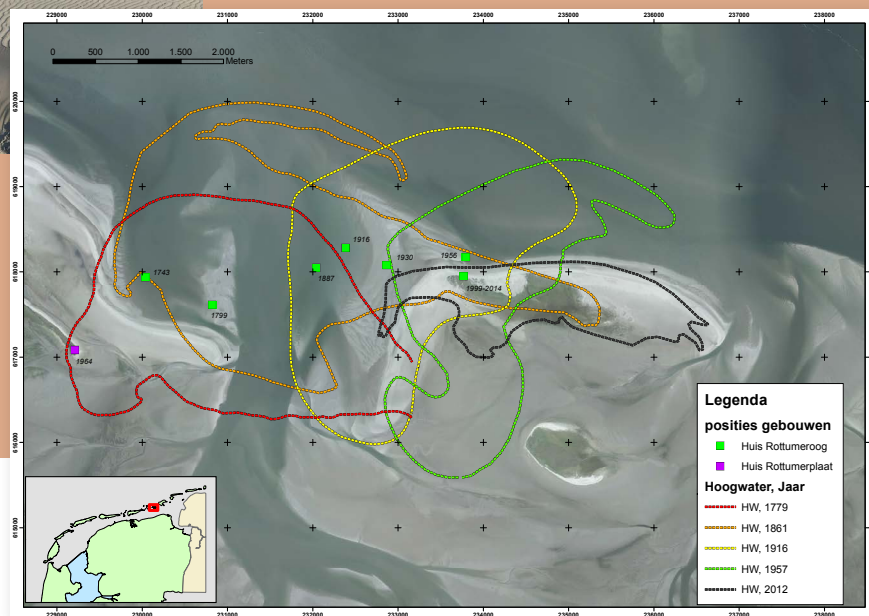
6

2006

2012

VRIJ SPEL VOOR HET ZAND

In 1990 nam het Rijk een ingrijpend besluit. Dynamisch kustbeheer was de toekomst. Sindsdien doet de natuur als enige het werk op de Rottums. En met resultaat.

Ernst Lofvers: "De voortdurende vernieuwing levert de natuur unieke kansen op."

Zo'n vier decennia geleden kwam het inzicht dat de vrije beweging van zand de kust veel meer oplevert dan blokkades door steen en stuifdijken. Onze duinen hebben stuivend zand nodig om mee te kunnen groeien met de stijgende zeespiegel. Dynamisch kustbeheer moest het worden: zo veel mogelijk ruimte voor natuurlijke processen en - waar nodig om doorgaande kustafslag tegen te gaan - liever zandsuppleties dan harde dijken. Het zo veel mogelijk vrij laten bewegen van zand bleek ook de natuur goed te doen. Een logisch gevolg was dat de kustbescherming van de onbewoonde Rottums niet langer werd onderhouden. Na eeuwen vechten tegen de zee kwam er een eind aan het planten van helmgras en de aanleg

van rijshoutschermen, stuifdijken en puindammen.

VAN SCHRIKBEELD NAAR RIJKDOM

"Als we begrijpen hoe de processen werken, kunnen we betere beslissingen voor de toekomst nemen," zegt Ernst Lofvers van Rijkswaterstaat. Als adviseur morfologie* volgt hij op de voet hoe de sedimenten rond en op de eilanden bewegen en hoe de kustlijn zich ontwikkelt. "Als stroming en wind door een dijk geblokkeerd worden, houd je ook de aanvoer van nieuw sediment, zoals zand, slib en schelpen, tegen. Dat effect is vooral aan de vaste wal goed te zien. Het land achter de

dijk klinkt alleen maar in, de kwelders vóór de dijk komen jaarlijks tot wel één of twee centimeter omhoog doordat getij en golven bij flink hoogwater sediment afzetten." Eenzelfde proces is op de Rottums te zien. Na het stoppen van het actieve beheer veranderde het karakter van de eilanden. "Op Rottumeroog sloegen wind en water een gat in de stuifdijk. Bij hoge waterstanden overstroomt het zeewater nu de achterliggende vlakte. Dat was lang een schrikbeeld, nu zien we wat een rijkdom aan natuur het oplevert. Tijdens winterstormen stroomt zand met het water mee het eiland op. In de zomer gaat dat stuiven en ontstaan nieuwe stuivende duintjes. Vervolgens ontwikkelt zich in de luwte van het eiland een gebied met zeekraal, het begin van een nieuwe kwelder. Als er eenmaal planten staan, kan het hard gaan."

OERLANDSCHAP TERUG

Aan de westkant slaat Rottumerplaat af, tegelijkertijd groeit het aan de andere

kant sterk aan. Op Rottumeroog was na een zware storm in 2014 veel afslag en gaat de erosie aan de noordzijde gestaag door. Maar ondertussen breidt het eiland zich naar het westen en oosten uit. Rottumeroog en Zuiderduintjes lijken zelfs weer langzaam aan elkaar vast te groeien, de vroegere geul is vrijwel verdwenen en staat nu vol met zeekraal. De conclusie na dertig jaar dynamisch kustbeheer is dat beide eilanden zich prima redden. Ze veranderen van uiterlijk, maar ze verdwijnen niet. Ernst: "Met dit open, dynamische karakter hebben we het oerlandschap terug dat we hadden vóór de tijd dat de mens de eilanden ontdekte en ze naar zijn hand zette om vee te kunnen weiden. We weten nu dat we niet hoeven in te grijpen om de unieke natuur van dit landschap te behouden. Het vrije spel van getijdendynamiek en verstuiwing doet het werk. De afwisseling van afslag en aangroei, de voortdurende vernieuwing... dát levert unieke kansen voor de pionierende natuur op."

* morfologie is de studie van de vorming van het landschap en de processen die daarbij een rol spelen

OOK LEUK OM TE WETEN

In 2014 kreeg het zandpad nabij de Emders Kaap op Rottumeroog de naam Marten Toonder Sr.-pad en werd het pad op de oostpunt van 'Plaat' vernoemd naar Jan Brands. In 1894 overleefde deze robbenjager uit Noordpolderzijl ternauwernood een schipbreuk bij het eiland. Straatnaambordjes hebben de paden niet en post wordt er niet bezorgd.

Vanaf de jaren '50 bouwden werknemers van Rijkswaterstaat dammen om de stroming van de eilanden weg te houden. Stenen van afgebroken visserhuisjes uit Zoutkamp en overbodig geworden treinstationnetjes gingen de Waddenzee over en kregen een tweede leven als golfbreker.

Elk jaar ruimen de Vrienden van Rottumeroog en Rottumerplaat gemiddeld 20 kuub afval op beide eilanden, dat is 20 big bags vol. In 2019 - na 'MSC Zoe' - brachten Rijkswaterstaat, de Harder en een particuliere berger tot oktober per eiland al 120 kuub aan land. Exclusief grote stukken als autobanden, wasmachines en compressoren.

Van 1911 tot 1931 was Rottumeroog een officieel reddingstation van de (voorloper van de) KNRM. In de eerste jaren rukten de strandvoogd en zijn twee knechten met de roeiredingboot uit als er een schip in nood was. Toen er een motorreddingboot kwam, waren een vaste schipper en stuurman-machinist nodig. Zij logeerden in het stormseizoen permanent op het eiland. Bij gebrek aan een haven lag de boot op de rede van het eiland voor anker. (foto KNRM)

De 21 meter hoge gietijzeren Emders Kaap (1883, eigendom van de gemeente Het Hogeland) op Rottumeroog is het meest noordelijke rijksmonument van ons land. In november 1990 stond de kaap bijna met zijn voeten in zee en werd besloten hem 150 meter naar het zuiden te verplaatsen. Om de natuur te ontzien maakte de 64-wielige wagen die de kaap vervoerde een omweg van twee kilometer.

Op de Rottums groeien meer dan 200 plantensoorten waarvan veel op de Rode Lijst staan. Blauwe zeedistel groeit op open plekken in de duintjes. Zeewinde, familie van de bekendere haagwinde en akkerwinde, kan grote oppervlaktes in de zeereep bedekken.

In 2019 broedden vier van de circa 200 Nederlandse paartjes slechtvalken op de grond: op Vlieland (1 paar), op Terschelling (1 paar) en Rottumerplaat (2). Op de eilanden hebben ze geen hinder van grondpredatoren.

Tijdens de najaarstrek kunnen de aantallen trekvogels tot 300.000 oplopen. Bij laagwater zoeken ze krabben, slakken, kokkels en wormen op het wad, bij hoogwater wachten ze op de eilanden tot het water voldoende gezakt is voor de volgende maaltijd.

In de periode 2006-2017 telde SOVON 55 soorten broedvogels op de Rottums. Zeventien daarvan staan op de Rode Lijst, elf soorten vallen onder de maatregelen van Natura 2000, het Europese netwerk van beschermde natuurgebieden. Kleine mantelmeeuw en zilvermeeuw zijn het meest talrijk aanwezig. Samen zijn ze goed voor zeventig procent van het totale aantal broedvogels.

GESMEERD BEHEER

Rijkswaterstaat is beheerder van de eilanden, het omringende water en de gebouwen. Staatsbosbeheer voert het natuurbeheer uit. Als een geoliede machine werken beheerder en boswachter samen met de Waddenuit van LNV. Combineren is hun toverwoord.

Henk Middendorp, Freek Jan de Wal en Jaap Kloosterhuis (vlnr) opereren als 'één beheerder'

E Er gaan weinig dagen voorbij dat de Harder, het zwartgele inspectieschip van de Waddenuit, niet op de oostelijke Waddenzee vaart. Schipper Freek Jan de Wal weet waar de zeehonden liggen en hoe geulen en prielen haast van de ene dag op de andere dichtslibben en elders weer ontstaan. De Harder vormt de enige, zeer onregelmatige, verbinding tussen Eemshaven en de Rottums. Twee passagiers die schipper De Wal met enige regelmaat aan boord verwelkomt, zijn Henk Middendorp, operationeel beheerder Waddenzee bij Rijkswaterstaat, en Rottums boswachter Jaap Kloosterhuis. Vanuit hun functies zijn zij, samen met collega's Dennis Moerkerken en Jan Kostwinner, ongetwijfeld de mensen die het vaakst voet op de bodem van Rottumeroog of Rottumerplaat zetten. Gedrieën kregen Staatsbosbeheer, Rijkswaterstaat en Waddenuit de opdracht om zorg te dragen voor het beheer van de Rottums. De mannen hebben alledrie een ander logo op hun dienstkleding staan, maar ze opereren als één beheerder en hebben aan een half woord genoeg. "Het is best uitzonderlijk," zegt Jaap, "dat drie overheidsorganisaties de opdracht krijgen zo nauw met elkaar samen te werken. Het loopt prima, we zijn gewoon directe collega's."

Jonge zeehond

BEVOORRADEN

Jaap en Henk schepen alleen bij Freek Jan in voor een overtochtje als het nodig is. "De aanwezigheid van mensen op het eiland moet altijd een goed afgewogen doel dienen," zegt Henk. "Dat geldt ook voor ons. We doen er alles aan om de verstoring minimaal te houden. Daarom proberen we onze bezoeken ook altijd te combineren." Moet Henk de gebouwen inspecteren, dan plant hij zijn bezoek op een dag dat de Harder toch al die kant al op gaat, bijvoorbeeld voor de bevoorrading van de vogelwachters. Als Freek Jan aan het begin van het seizoen de verbodsborden van Staatsbosbeheer rond de eilanden plaatst, neemt hij de vogelwachters mee. "De grenzen van het afgesloten gebied lopen elk jaar anders. Als ik ze meeneem hoeven ze dat niet midden in het broedseizoen vanaf het eiland zelf te onderzoeken." ▶

De huidige bebouwing op Rottumeroog

DUURZAME NIEUWBOUW

De vogelwachtersbehuizing op Rottumerplaat bestaat uit barakken en een romneyloods uit 1965; inmiddels ver over de houdbaarheidsdatum. Rijkswaterstaat bereidt daarom, ondersteund door Staatsbosbeheer, nieuwbouw voor. Er komt een duurzaam onderkomen dat minimaal dertig jaar meekan. Henk: "We proberen de bouwwerken zo veel mogelijk zelfvoorzienend te maken. Dat lukt niet overal. Er is bijvoorbeeld geen waterleiding en een windmolen is ook niet handig in het rijkste vogelgebied van Nederland. Maar we gaan zeker voor zonnepanelen, stevige isolatie en zo veel mogelijk hergebruik van materialen. Misschien kunnen fundering en gemetselde muren hergebruikt worden. Dat is de uitdaging die we aan de aannemer meegeven: met de technieken van tegenwoordig is opwaarderen vaak goed mogelijk." Naar verwachting duurt het vier tot vijf jaar voor de nieuwbouw er staat. Het project zit nu nog in de planfase en ook voor de bouw moet de nodige tijd gereserveerd worden. Bouwen kan alleen tussen broed- en stormseizoenen.

De taken van Rijkswaterstaat en Staatsbosbeheer vertonen veel overlap. In grote lijnen zijn de verantwoordelijkheden als volgt verdeeld:

RIJKSWATERSTAAT

- Toezicht en handhaving
- Fysiek beheer (onderhoud bouwwerken / aanvoeren materieel)
- Schoonmaken en schoonhouden van de eilanden, o.a. door:
- Tweemaal per jaar een opruimweek i.s.m. met de 'Vrienden'
- Opruimen van verontreinigingen zoals paraffine of oliehoudende stoffen
- Voorbereid zijn op calamiteiten: incidentmanagement
- Monitoring van kustontwikkeling en de bewegingen van geulen en zand in de Waddenzee (morfologie)
- Ecologische karteringen van de flora op de eilanden

STAATSBOSBEHEER

- Bewaking (ruim vier maanden, in het broedseizoen, permanent; daarna periodiek)
- Vogeltellingen (14 keer per jaar)
- Monitoring van broedvogels, insecten en planten
- Publieksvoorlichting: het begeleiden van mediabezoek en het organiseren en begeleiden van 25 excursies naar Rottumeroog (buiten het broedseizoen)
- Faciliteren/ondersteunen wetenschappelijk onderzoek

Bij al deze taken zijn advies en (logistieke) ondersteuning van de Waddenuit onmisbaar.

DE RTIG WADDEN-AMBASSADEURS

Jaap: "Om vast te kunnen stellen of ons natuurbeleid werkt, moeten we regelmatig monitoren. Daarom zitten de vogelwachters in het broedseizoen op de eilanden, doen we regelmatig vogeltellingen en faciliteren we wetenschappelijk onderzoek. Bij elk bezoek wegen we de noodzaak af." Aanvragen voor bezoeken aan een van de eilanden beoordelen de mannen met elkaar, elk vanuit zijn eigen expertise. De meeste worden afgewezen, ook die van journalisten. "Ik vraag vaak: 'wat wil je op Rottumerplaat filmen dat je niet op de Boschplaat kunt filmen,' omschrijft Jaap het. "We willen niet verstoren, maar publieksvoorlichting is ook belangrijk. We willen graag laten zien hoe mooi de dynamische waddennatuur is en wat er gebeurt als je niet ingrijpt. Om die reden koesteren we ook de excursies naar Rottumeroog in het najaar. Als het goed is, kom ik na elke excursie met dertig waddenambassadeurs terug. Dat is de winst waarmee we de verstoring kunnen verantwoorden."

ONWEER

'Een noodzakelijk kwaad', noemt Henk de tochtjes naar de eilanden om rommel op te ruimen. "Ook dat veroorzaakt natuurlijk verstoring. Gelukkig werken we nauw samen met de 'Vrienden'. Zij kennen de eilanden, kunnen de risico's van een naderend onweer inschatten en weten dat ze niet tussen de zeehonden moeten gaan lopen. Na de MSC Zoe-ramp stonden ze razendsnel met meer dan twintig man klaar." Opruimwerkzaamheden vormen maar een klein deel van het incidentmanagement dat Henk in zijn portefeuille heeft. "In de 'koude fase' onderhoud ik alle contacten, ook met andere professionele vrijwilligers als de mensen van de KNRM en de georganiseerde wad-

lopers. Daarnaast zijn we elk moment goed voorbereid op calamiteiten, zoals MSC Zoe of een olieverontreiniging. Bij een gebied dat zo snel verandert, is het zaak de draaiboeken goed actueel te houden."

De huidige bebouwing op Rottumerplaat

ALTIJD AANDACHT VOOR DE ROTTUMS

Uit zorg om het voortbestaan van de eilanden werd de stichting Vrienden van Rottumeroog en Rottumerplaat opgericht. Van criticasters werden de Vrienden gewaardeerde partners van de beheerders.

V

Voor- en tegenstanders buitelden over elkaar heen toen het Rijk in 1991 besloot alle 'stabiliserende onderhoudsmaatregelen' aan Rottumeroog en Rottumerplaat te beëindigen. De kranten stonden er vol van, de koppen werden nog vetter toen Hendrik Toxopeus, zoon van strandvoogd Jan die Rottumeroog in 1965 met zijn gezin moest verlaten, het eiland uit protest bezette. Een aantal medestanders besloot de Stichting Vrienden van Rottumeroog op te richten. 'Als Rijkswaterstaat en Staatsbosbeheer niks meer doen, gaan we zelf wel helm planten en rijshoutschermen bouwen', was het idee. De gedachte om het beheer over te nemen, bleek iets te groot, de Vrienden besloten echter wel om 'Oog' en later ook 'Plaat' niet aan de aandacht te laten ontsnappen.

In de eerste jaren hadden de partijen weinig begrip voor elkaars standpunten. Na verloop van tijd sletten de scherpe randjes en ontstonden wederzijds respect en zelfs samenwerking. De Vrienden werken al jaren structureel mee aan het onderhoud van de gebouwen, samen met Rijkswaterstaat organiseren ze werkweken en opruimacties. Begin 2019 'levert' de stichting in één dag tijd twintig ervaren vrijwilligers (en een kok, en eten en drinken) om op de beide eilanden rommel te rapen uit de containers van MSC Zoe. In drie dagen tijd vullen ze 32 big bags. Al snel volgt een

Stichting Vrienden van Rottumeroog en Rottumerplaat: www.rotturneroog.org

dankwoord van Staatsbosbeheer met 'complimenten en waardering voor de ervaren vrijwilligers van de Vrienden die andermaal bezig zijn met het oplossen van een crisis op de Rottums'. Van opponent werd de stichting een gewaardeerd partner van beheerders Rijkswaterstaat en Staatsbosbeheer, met de zorg voor de Rottums als bindende factor.

Een andere belangrijke missie van de 'Vrienden' is het onder de aandacht brengen van de Rottums als cultuurhistorisch erfgoed. Dit doen ze door middel van donateursdagen met lezingen en excursies. De stichting is ook aanwezig als cultuurhistorische gids tijdens excursies van Staatsbosbeheer naar Rottumeroog.

Nest van de grauwe gans met één 'adoptie-ei'.

MEER OVER DE ROTTUMS

ONLINE

Bekijk op topografische kaarten vanaf 1815 hoe (snel) de Rottums naar het oosten bewegen. www.topotijdreis.nl.

Voor de Rottums van nu kies het satellietbeeld op www.google.nl/maps.

Uit SOVON-onderzoeken blijkt het belang van de Rottums voor broed- en trekvogels. De rapporten *Broedvogels van de Rottums in 2006-2017* en *Hoogwatertellingen op de Rottums in 2006/07 en 2016/17* staan op www.sovon.nl/nl/search/site/rottumerplaat.

Veel wetenswaardigs over beheer, bewoning en geschiedenis (incl. ooggetuigenverslagen van op Rottum gelegerde soldaten in WO II) staat op de website van de 'Vrienden'. www.rotturneroog.org.

Brede informatie van waddenoverheden, onderzoeksinstituten en belangorganisaties. www.waddenzee.nl/beheren/onbewoonde-eilanden/onbewoonde-eilanden-en-zandplaten.

Onder de button 'Eems-Dollard' verhalen over werken en vakanties, voogden en kapen. www.verdronkengeschiedenis.nl.

Boswachter en vogelwachters delen hun ontdekkingen en ervaringen op www.boswachtersblog.nl/rottum.

BOEKEN

Jan Wolkers - Groeten van Rottumerplaat, over zijn legendarisch geworden eenzame week op Rottumerplaat in 1971 (alleen nog tweedehands verkrijgbaar).

Wiepke Toxopeus - Ik ben van Rottum (2010), de herinneringen van de dochter van de laatste strandvoogd (via: ikbenvanrottum.nl).

Mark Zekhuis en Nico de Vries - Fauna van Rottum (2012), naslagwerk voor vogelaars, waddenliefhebbers en eilandbewonderaars.

Erik de Graaf - Marten Toonder senior. Van eierzoeker tot zee-kapitein (2015). De vader van stripauteur Marten Toonder begon zijn werkzame leven als tienjarige met het zoeken van meeuwenieren op Rottumeroog.

Egge Knol - Kapen op Rottum (2017). Een kroniek van de monumentale Emder Kaap, met verhalen waar zelfs Michiel de Ruyter om de hoek komt kijken. (via groningerboeken.nl).

Aaldrik Pot en Nicolette Branderhorst - Terug naar Rottumerplaat. Vogelwachtersdagboek (2019).

Colofon

Deze brochure werd gemaakt in opdracht van Rijkswaterstaat en Staatsbosbeheer.

TEKST

Annemarie Bergfeld

VORMGEVING

Klaas Huizenga

DRUKWERK

Drukkerij Tienkamp

MET DANK AAN

Maarten Loonen, Derick Hiemstra, Sovon, Doortje Dallmeijer, Bart Ebbinge, Silvan Puijman, Aaldrik Pot, Petra de Goeij

www.staatsbosbeheer.nl; www.rijkswaterstaat.nl
© december 2019

